

PÄIJÄT-HÄMEEN LAADULLINEN TILANNEKUVA

ALUEPROFIILI

Päijät-Häme on yhdeksän kunnan muodostama reilun 200 000 asukkaan maakunta, jossa on monipuolinen elinkeinorakenne, komea teollinen perinne ja matkailullista potentiaalia muun muassa hyvien liikenneyhteyksien ja komean järvi- ja harjuluonnon ansiosta.

Nykytilanteen varjopuolia ovat rakennemuutoksen runnoma työllisyys, matala koulutustaso ja nopeasti ikääntyvä väestö.

Päijät-Häme kuuluu Etelä-Suomen toiminnalliseen alueeseen ja siinä laajempaan Helsingin metropolialueeseen. Maakunnan keskeinen sijainti EU:n Skandinavia-Välimeri –ydinverkkokäytävän ja TenT-ydinverkon ja kattavan verkon väylien risteysalueella on nostanut maakunnan yhdeksi maamme tärkeimmistä kasvuvyöhykkeistä. Lisäarvoa kasvukäytävälle antaa itä-länsisuuntainen ns. Salpausselän palveluvyöhyke. Metropolialueen läheisyys on kaksiteräinen miekka: maakunnan ajatellaan helposti olevan kehittynyt ja hyvinvoiva, vaikka pääkaupunkiseudun kasvu ei tosiasiaassa varisekaan muruina pohjoiseen naapuriin. Samalla valtiovallan ja EU:n panostukset kohdistuvat Itä- ja Pohjois-Suomeen, vaikka ne saattavat paikoin tunnusluvuiltaan peitota Päijät-Hämeen.

Päijänne sivuvesistöineen jakaa maakunnan Lahden ja Heinolan toiminnallisiin seutuihin, jotka ulottuvat asiointialueina maakuntarajoja laajemmalle. Maakunnan sisällä toiminnalliset alueet limittyvät saavutettavuuden ja eri asiointitarpeiden mukaan eritasoisin keskuksiin tukeutuen. Eri keskuksat ovat puolestaan verkottuneet toiminnallisiksi suunniksi maakunnan keskeisten liikenneväylien mukaan. Maakunnan sisäisillä toiminnallisilla alueilla Heinolan seutu kärsii Lahden seutua voimakkaammin rakennemuutoksesta.

VÄESTÖDYNAMIIKKA

Koko Päijät-Hämeen väestökehitykseen vaikuttaa oleellisesti maakuntakeskus Lahden väestökehitys, koska yli puolet väestöstä asuu siellä. Lahden väestönkasvu on kompensoinut väestöään rajusti menettävien pienten kuntien väestön vähenemistä. Paineita talouteen tuottaa se, että Päijät-Hämeessä väestön keski-ikä on koko maan keskiarvoa korkeampi ja

noussut useita maakuntia nopeammin. Työikäisten osuus väestöstä on laskenut nopeasti. Huoltosuhte on heikentynyt. Päijät-Hämeen väestöomavaraisuus (=syntyneet/kuolleet) on laskenut nopeasti. Negatiivinen se on ollut vuodesta 2007 lähtien.

ALUETALouden, TYÖLLISYYDEN JA KUNTATALouden DYNAMIIKKA

Teollisuus on edelleen maakunnan yritystoiminnan perusta, mutta sen työllistävä vaikutus on hiipunut, eikä palveluvaltaistuminen ole pystynyt täysimääräisesti korvaamaan menetettyjä työpaikkoja. Pitkäaikaistyöttömyys ja rakennetyöttömyys jylläävät: alkuvuonna 2017 maakunnan työttömyysprosentti oli noin 15. Samalla on kuitenkin työvoimapulaa pääkaupunkiseudun imun takia. Työvoiman saatavuuden ongelmia on erityisesti metalliteollisuudessa ja rakennusallalla.

Päijät-Hämeen yrityskenttää luonnehtivat erikokoiset perheyrietykset, ja Lahdessa on yksi Suomen suurten kaupunkien monipuolisimmista elinkeinorakenteista. Mikroyrittäjyys on suhteellisen merkittävä työllistymisen tapa, ja maakunnassa on paljon alihankintayrityksiä. Kasvupotentiaalia nähdään muun muassa biotaloudessa, matkailussa sekä ympäristöosaamisessa (cleantech).

Ikärakenteen kehityksen takia Päijät-Hämeen huoltosuhteen heikkeneminen vaikuttaa kuntatalouteen dramaattisesti, jos maakuntaudistus ei toteudu. Tämä on suuri uhka kuntataloudelle. Toinen kuntatalouteen vaikuttava tekijä on se, että maakunnassa on julkisia ja erityisesti valtion työpaikkoja huomattavasti kansallista keskiarvoa vähemmän. Yksityisen sektorin suuren osuuden ja vientipainotuksen takia taloussuhdanteet vaikuttavat voimakkaasti alueen työllisyyteen. Kuntataloutta rapauttaa lisäksi se, että matalan koulutustason takia kuntien verotulopohja on pienempi kuin useimmilla muilla maakunnilla.

YRITYS- JA INNOVAATIOtoiminnan SEKÄ Osaamisen DYNAMIIKKA

Päijät-Häme on vahvasti pk-yritysten maakunta: 10-49 henkeä työllistävien yritysten osuus on täällä noin 37%, kun se on valtakunnallisesti noin 27%. Vastaavasti suurten 250+ henkeä

työllistävien osuus on vain 10% (valtakunnallisesti lähes 25%). Perheyritysten rooli Päijät-Hämeen aluetaloudessa on aivan erityislaatuinen: noin 70% yritysten työntekijöistä työskentelee perheyrityksissä. Muut maakunnat eivät pääse lähellekään tätä lukemaa, ja vain kuudessa muussa maakunnassa osuus ylittää 50%. Päijät-Hämettä voisi kutsua ”Hidden Champions –maakunnaksi”: täällä on paljon vientiä harjoittavia, kasvavia, sitoutuneen omistajuuden yrityksiä. Yritykset vastaavat 80%:sta alueen t&k-menoista (koko maa 67%). Patenttien määrässä Päijät-Häme on sijoilla 6-7 maakuntien vertailussa.

Uusien perustettujen yritysten määrä on valtakunnallista keskitasoa. Määrä on laskenut tällä vuosikymmenellä, mutta kääntynyt viime ja tänä vuonna lievään nousuun.

Yrityksperustannan profiililtaan Lahden kaupunkiseutu ei erityisesti poikkea valtakunnallisista yleisistä linjoista. Yrityksen perustajat ovat taustaltaan selvästi enemmän amk-pohjaisia ja vähemmän yliopistotaustaisia – korkeakoulutettujen määrä kokonaisuudessaan on kuitenkin valtakunnan keskiarvon yläpuolella. Ammatillisen korkea-asteen kouluttajana maakunta on kansainvälisen tason toimija; myös ammatillisen toisen asteen ylimaakunnalliset opiskelijavirrat ovat merkittäviä. Yliopistokoulutus on laajenemassa LUT:n ja LAMK:n fuusioitumisen myötä.

LIKKUMISEN, ASUMISEN JA LUONNONYMPÄRISTÖN DYNAMIIKKA

Liikkumisen dynamiikka

Pendelöinti on kasvanut erityisesti Lahteen ja pääkaupunkiseudulle. Pendelöintiä on myös Päijät-Hämeeseen päin erityisesti pääkaupunkiseudulta, Kouvolasta ja Hämeenlinnasta.

Joukkoliikennettä on pyritty kehittämään mutta sen kulkutapaosuus on vain 4-5%. Pyöräilyn osuus on merkittävä maakunnan sisäisillä matkoilla.

Maakunnan tieliikennesuorite on viime vuosina kasvanut, kuitenkin valtakunnallista keskiarvoa maltillisemmin. Kasvua on erityisesti valtatiellä 4 ja Lahteen tulevilla väylillä, vähennystä seutu- ja yhdysteillä. Valtateillä raskaan liikenteen osuus on korkea, monin

paikoin yli 10 prosenttia. Raskaan liikenteen ajoneuvosuorite on viime vuosina vähentynyt, mutta kääntynyt vuonna 2016 selvään kasvuun.

Liikenne on nykyisin ruuhkautunut Lahteen johtavalla valtatiellä 24 ja Lahden läpi kulkevalla valtatiellä 12. Tieliikenteen turvallisuuskehitys on mennyt parempaan suuntaan, mutta kehitys on ollut hitaampaa kuin valtakunnassa keskimäärin. Tieliikenteen päästöissä on ollut aleneva trendi, mutta vuonna 2016 oli kasvua.

Rautatiekuljetusten kokonaismäärä on pysynyt viime vuosina ennallaan. Skandinavia – Välimeri TenT-ydinverkkokäytävän rataosuudesta on Päijät-Hämeessä merkittävä osuus yhdyskuntarakenteen sisällä. Radan hyödyntäminen niin henkilö- kuin tavaraliikenteessä edellyttää kehittämistoimia ja toteuttamista hankaloittavien riskien minimointia.

Päijät-Hämeessä on Pohjanmeri - Itämeri TenT-ydinverkkokäytävän sisämaan satamaksi erinomaisesti sopiva Nostavan logistiikka-alue.

Asumisen dynamiikkaa

Noin puolet päijäthämäläisistä asuu kerrostaloasunnoissa, alle 40 % pientaloissa ja noin 10 % rivitaloissa. Kaupunkialueilla rivitaloissa asuvien osuus on 2000-luvulla noussut siinä missä omakoti- ja kerrostaloissa asuvien osuus on vähentynyt prosentin parin verran. Lahdessa kerrostaloissa asuvia on edelleen noin 54 %.

Asuntojen pinta-ala Päijät-Hämeessä on samalla tasolla kuin koko maassa, henkilöä kohti 41 neliometriä. Asumisväljyys jatkaa kaikissa kunnissa kasvuaan. Väljintä asuminen on kaupunkiseudun ulkopuolisissa pienissä kunnissa n. 45 m²/henkilö ja pienintä Lahdessa n. 39 m²/henkilö. Vuokra-asuntojen ja omistusasuntojen osuus vakinaisesti asutuista asunnoista Päijät-Hämeessä on samalla tasolla kuin koko maassa.

Asuntokuntien koko on pienentynyt, jota osaltaan selittää väestön ikääntyminen. Lahden ja Heinolan kaupunkiseuduilla asuntokuntakoko on pudonnut 80-luvun noin 2,5 henkilöstä alle kahteen henkilöön. Maaseutukunnissa loma-asuminen on merkittävä elinvoimatekijä.

Täydennysrakentaminen on kasvava suuntaus Päijät-Hämeen kaavoitetuilla alueilla, mikä näkyy kaavamuuotosten kasvavana osuutena. Viime vuosien suhdanteet näkyvät asuinrakentamisessa omakotirakentamisen hiljentymisenä, mutta hienoista vilkastumista on

havaittavissa. Toisaalta erityisesti kaupunkiseuduilla on vireillä paljon kerrostalokohteita, joissa pienten asuntojen osuus on määrällisesti nousussa. Vanhojen osakeasuntojen hinnat vuonna 2016 oli Päijät-Hämeessä keskimäärin 1 596 euroa/m² eli edullisempia kuin koko maassa (2 298 €/m²).

Luonnonympäristö

Luonnonmaantieteellisesti Päijät-Hämeen maakunta sijaitsee eteläisessä Suomessa I ja II Salpausselän sekä eteläisen Päijänteen vaikutuspiirissä, pääosin Kymijoen vesistöalueeseen kuuluen. Rannikkovyöhykkeen viljelysmaat vaihtuvat sen alueella Järvi-Suomen metsämaihin.

Maisemallisesti ja luontotyypeiltään Päijät-Häme on monipuolinen, mikä katsottakoon vetovoimatekijäksi. Päijät-Häme on portti Järvi-Suomeen. Maakunnassa on runsaasti erityyppisiä suojelualueita ja suojeluohjelmia sekä viherverkosto, joka toimii tukena matkailulle ja luonnon moninaiskäytölle valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden mukaan. Virkistysalueiden saavutettavuus on tutkimuksissa todettu hyväksi.

Päijänteen alueen kehittäminen ja hyödyntäminen on saanut uutta pontta – se voi houkuttaa kansainvälisiä matkailijoita kotimaisten lisäksi edullisen sijaintinsa ja erityisen maisemansa takia. Järven purjehdittavuus on erinomainen. Samaan aikaan Etelä-Päijänteen vedenlaadun turvaaminen on kriittinen tekijä pääkaupunkiseudun vesihuollolle.

Valtaosa Hämeessä otetuista maa-aineksista on arvokkaita pohjavesialueilta kaivettua soraa ja hiekkaa. Uudenmaan soravarojen hiipuesssa on harjukiviainesten otto erityisesti Päijät-Hämeen eteläosissa lisääntynyt voimakkaasti.

TERVEYDEN JA HYVINVOINNIN DYNAMIIKKA

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen osalta Päijät-Hämeessä niin kuin muuallakin Suomessa isot haasteet ovat isoja ja jokaisella alueella myös aluekohtaisia haasteita. Päijät-Häme maakuntana ei eroa merkittävästi muusta maasta tarkastellessa erilaisia terveys- ja hyvinvointi-indikaattoreita, mutta maakunnan sisällä vaihtelu on suurta. Niissä

kunnissa, joissa esim. PYLL-indeksin mukaan on paljon enemmän ennenaikaisesti menetettyjä elinvuosia, tulisi panostaa muuta maakuntaa enemmän alkoholikäytön vähentämiseen sekä itsemurhien ja valtimosairauksien ehkäisyyn.

Riippumatta tulevasta sote- ja maakuntarakenteesta, mutta mahdollisesti myös näiden tukemana, keskeiseksi tulevaisuustemaksi on noussut maakunnallisen yhdessä tekemisen mahdollistavat hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen rakenteet. Päijät-Hämeen hyvinvointiyhtymä ja maakunnan muut sote-toimijat hoitavat oman osuutensa hyvinvoinnin ja terveyden edistämässä tuottamalla riittäväällä volyymillä vaikuttavaksi todettuja palveluja.

Sosiaali- ja terveydenhuollon rooli Hyte-työssä on kuitenkin suhteellisen pieni ja sen kontakteissa ollaan usein myöhässä ja korjaavissa toimissa (mtt, päihheet, syrjäytyminen, ylipaino, etc.). Soten toimintojen vaikuttavuus voi olla vähäinen, jos esimerkiksi terveellisten liikunta- ja ruokailutottumusten tukeminen ei toteudukaan kuntalaisten arjessa. Syrjäytymisestä, vähäosaisuudesta tai koulutussidonnaisista elämäntapaongelmista ei välttämättä päästä eroon jatkossakaan, koska toisen asteen koulutuspaikkojen vastaanottaminen perusopetuksen jälkeen on Päijät-Hämeessä suhteellisesti vähäistä useimpiin muihin maakuntiin verrattuna.